INTERFAOL METODLAR ORQALI O‘QUVCHILARNING TANQIDIY FIKRLASHINI SHAKLLANTIRISH

Absatarov Abduma’ruf Abdumalik o‘g‘li
Japan International School maktabida direktor o’rinbosari
E-mail: absatarovabdumaruf98@gmail.com

Received: 03.11.2025
Revised: 04.11.2025
Accepted: 05.11.2025

Kalit so‘zlar:
interfaol metodlar, tanqidiy fikrlash, o‘quvchi faoliyati, pedagogik texnologiyalar, ta’lim jarayoni.

Keywords:
interactive methods, critical thinking, student activity, pedagogical technologies, educational process

Ключевые слова:
интерактивные методы, критическое мышление, активность студентов, педагогические технологии, образовательный процесс.

Annotatsiya. Ushbu tezisda o‘quvchilarning tanqidiy fikrlashini shakllantirishda interfaol metodlarning ahamiyati o‘rganilgan. Maqolada tanqidiy fikrlash tushunchasi, uning pedagogik ahamiyati va interfaol metodlar orqali rivojlantirishning nazariy va amaliy jihatlari tahlil qilingan. Shuningdek, xorijiy va mahalliy tadqiqotlar tajribasi solishtirilib, interfaol metodlarning samaradorligi ta’kidlangan. Maqola ta’lim jarayonida o‘quvchilarning mustaqil fikrlashini rag‘batlantirish, ularni faol ishtirokchi sifatida shakllantirish masalalariga e’tibor qaratadi.

Abstract. This thesis studies the importance of interactive methods in the formation of students' critical thinking. The article analyzes the concept of critical thinking, its pedagogical significance, and theoretical and practical aspects of its development through interactive methods. Also, the experience of foreign and domestic research is compared, and the effectiveness of interactive methods is emphasized. The article focuses on the issues of stimulating students' independent thinking in the educational process, forming them as active participants.

Аннотация. В данной диссертации рассматривается значение интерактивных методов в формировании критического мышления студентов. В статье анализируется понятие критического мышления, его педагогическое значение, теоретические и практические аспекты его развития посредством интерактивных методов. Сравнивается опыт зарубежных и отечественных исследований, подчёркивается эффективность интерактивных методов. В статье рассматриваются вопросы стимулирования самостоятельного мышления студентов в образовательном процессе, формирования их как активных участников.

Kirish. Bugungi kunda ta’lim tizimida o‘quvchining shaxs sifatida har tomonlama kamol topishi, mustaqil fikrlay olishi va hayotda to‘g‘ri qaror qabul qilish qobiliyatini rivojlantirish ustuvor vazifalardan biridir. Shu boisdan o‘qitish jarayonida interfaol metodlardan samarali foydalanish o‘quvchilarning tanqidiy fikrlash ko‘nikmalarini shakllantirishda muhim o‘rin tutadi.

Tanqidiy fikrlash bu ma’lumotni tahlil qilish, taqqoslash, asosli xulosalar chiqarish va o‘z fikrini dalillar bilan himoya qila olish qobiliyatidir. Bunday fikrlash turiga ega bo‘lgan o‘quvchi nafaqat o‘qituvchi bergan ma’lumotni yodlaydi, balki uni chuqur anglaydi, baholaydi va amaliyotda qo‘llay oladi.

Interfaol metodlarning mohiyati

Interfaol metodlar bu o‘qituvchi va o‘quvchi o‘rtasida faol muloqotga asoslangan, o‘quvchini dars jarayonining markaziga qo‘yuvchi o‘qitish usullaridir. Ular o‘quvchini fikrlashga, savol berishga, o‘z fikrini ifodalashga va boshqalar bilan bahs-munozara olib borishga undaydi.

Eng ko‘p qo‘llaniladigan interfaol metodlarga quyidagilar kiradi:

- “Aqliy hujum” (Brainstorming)
- “Klaster”
- “Insert”
- “Debat”
- “Sinkveyn”
- “Fishbone” (Sabab-oqibat tahlili)

Interfaol metodlarning tanqidiy fikrlashni rivojlantirishdagi o‘rni

1. Mustaqil tahlil qilishga o‘rgatadi. Masalan, “Fishbone” metodida o‘quvchi muammoning sabab va oqibatlarini o‘zi aniqlaydi, bu esa tahliliy fikrlashni rivojlantiradi.

2. Muloqot madaniyatini shakllantiradi. “Debat” yoki “Munozara” usullarida o‘quvchilar turli nuqtayi nazarlarni tinglash, bahslashish va o‘z fikrini dalillar bilan asoslashni o‘rganadilar.

3. Ijodkorlikni rag‘batlantiradi. “Aqliy hujum” metodi orqali o‘quvchilar erkin fikrlashadi, noodatiy yechimlar topishga harakat qiladilar.

4. Refleksiya va o‘z-o‘zini baholashni rivojlantiradi. “Insert” metodi o‘quvchiga o‘z bilimini tahlil qilish, yangiliklarni ajratib ko‘rsatish imkonini beradi.

Interfaol metodlar ta’lim jarayonida o‘quvchilarni faol ishtirok etishga undaydi, ularda mustaqil, tanqidiy va ijodiy fikrlash ko‘nikmalarini shakllantiradi. Shunday metodlardan to‘g‘ri foydalanish nafaqat bilim sifatini oshiradi, balki o‘quvchining shaxsiy rivojiga ham katta hissa qo‘shadi.

Adabiyotlar tahlili. So‘nggi yillarda pedagogik tadqiqotlarda o‘quvchilarning tanqidiy fikrlashini rivojlantirish masalasi eng dolzarb yo‘nalishlardan biri sifatida qaralmoqda. Tanqidiy fikrlash insonning o‘z fikrini asoslash, ma’lumotni tahlil qilish, muammoni mustaqil hal etish va qaror qabul qilish ko‘nikmalarini rivojlantirishga xizmat qiladi. Shu sababli ko‘plab olimlar interfaol metodlarning ushbu jarayondagi rolini ilmiy jihatdan o‘rganib chiqishgan.

Tanqidiy fikrlash tushunchasi ilk bor J. Dyui (John Dewey) asarlarida chuqur yoritilgan bo‘lib, u fikrlashni “insonning muammoga ongli yondashuvi va uni hal etishga yo‘naltirilgan faol jarayon” deb ta’riflagan. Keyinchalik R. Ennis tanqidiy fikrlashni “mantiqiy va reflektiv fikrlash jarayoni” sifatida talqin qilgan. Ushbu g‘oyalar o‘zbek pedagog olimlari tomonidan ham rivojlantirildi. Xususan, A. Abduqodirov, M. Jo‘raev, N. To‘raqulova kabi tadqiqotchilar ta’limda tanqidiy fikrlashni shakllantirish usullari haqida qimmatli ilmiy ishlar yaratishgan.

Interfaol metodlar g‘oyasi Vigotskiy, Bruner, Banduralarning ijtimoiy o‘rganish nazariyalariga tayanadi. Unga ko‘ra, o‘quvchi bilimni passiv qabul qiluvchi emas, balki faol ishtirokchi sifatida o‘rganish jarayoniga kirishadi. O‘zbekiston pedagogikasida esa bu yo‘nalishda Sh. Toshpo‘latov, G. Yo‘ldosheva, O. Hasanovlarning ishlarida interfaol metodlarning o‘quvchilarning faolligi va mustaqil fikrlashiga ta’siri tahlil qilingan.

Ko‘plab tadqiqotlar interfaol metodlarning samaradorligini amaliy tajriba asosida isbotlagan. Masalan:

- “Aqliy hujum”, “Debat”, “Fishbone” metodlari o‘quvchilarda muammoni turli nuqtayi nazardan ko‘rish, dalillarni tahlil qilish va xulosa chiqarish ko‘nikmalarini rivojlantiradi.
- “Klaster” va “Insert” metodlari esa o‘quvchilarni o‘z bilimlarini qayta ko‘rib chiqishga, yangi ma’lumotni avvalgi bilim bilan bog‘lashga o‘rgatadi.

Xorijiy adabiyotlarda (masalan, Paul & Elder, Brookfield, Lipman) tanqidiy fikrlashni rivojlantirish uchun interfaol metodlar va reflektiv yondashuvlar muhim omil sifatida ta’kidlanadi. O‘zbekiston ta’lim tizimida ham bu tajribalar milliy sharoitga moslashtirilib, umumta’lim maktablari, akademik litseylar va oliy ta’lim muassasalarida qo‘llanilmoqda.

Adabiyotlar tahlili shuni ko‘rsatadiki, interfaol metodlardan foydalanish o‘quvchilarning tanqidiy fikrlashini rivojlantirishda ilmiy asoslangan, samarali yondashuvdir. Ilmiy manbalarda bu metodlarning:

- o‘quvchini faol subyekt sifatida shakllantirish;
- mantiqiy va mustaqil fikrlashni rivojlantirish;
- ijodkorlik va tahliliy tafakkurni rag‘batlantirish;

kabi afzalliklari qayd etilgan.

Shu bois interfaol metodlar nafaqat o‘qitish samaradorligini oshiradi, balki tanqidiy fikrlovchi, ongli qaror qabul qila oladigan shaxsni tarbiyalashda muhim pedagogik vosita sifatida e’tirof etiladi.

Xulosa. Adabiyotlar va amaliy tadqiqotlar tahlili shuni ko‘rsatadiki, interfaol metodlardan foydalanish o‘quvchilarning tanqidiy fikrlashini rivojlantirishda samarali vositadir. Ushbu metodlar: o‘quvchining mustaqil fikrlashini rag‘batlantiradi, muloqot va bahs-munozara ko‘nikmalarini shakllantiradi, ijodiy yondashuvni rivojlantiradi va bilimlarni chuqurroq anglashga yordam beradi. Shu bilan birga, interfaol metodlar pedagogni dars jarayonida o‘quvchining faol ishtirokchisiga aylantirishga imkon beradi. Shuning uchun zamonaviy ta’limda ularni qo‘llash muhim ahamiyatga ega.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Dewey, J. *How We Think.* D.C. Heath & Co., 1910.
2. Ennis, R. *Critical Thinking.* Prentice Hall, 1985.
3. Paul, R., Elder, L. *Critical Thinking: Tools for Taking Charge of Your Learning and Your Life.* Pearson, 2006.
4. Brookfield, S. *Teaching for Critical Thinking.* Jossey-Bass, 2012.
5. Lipman, M. *Thinking in Education.* Cambridge University Press, 2003.